

PAPER DETAILS

TITLE: Kitap Incelemesi: Emile Hokayem- Hebetalla Taha: Egypt After the Spring: Revolt and Reaction

AUTHORS: Abdurrahman Gümüs

PAGES: 319-328

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/447877>

EGYPT AFTER THE SPRING: REVOLT AND REACTION

Emile Hokayem ve Hebatalla Taha (Ed.) (2015),
Adelphi Series: Routledge. Edition No: 453-454, 218 sayfa,
ISBN: 978-1-138-65342-9 (e-book)

Arap İsyancıları sırasında ve sonrasında süreci Mısır'daki önemli kurum ve aktörlerin durumlarının değerlendirildiği "Egypt After the Spring: Revolt and Reaction" kitabı, özellikle güncel durumu analiz etmesi bakımından literatüre önemli bir katkı sunuyor. Kitapta genel olarak 2011-2015 yılları arasındaki gelişmeler ve bu dönemde yaşanan değişiklikler ele alınıyor. Derleme bir kitap olarak hazırlanan eserde, Mısır siyasetine etki eden önemli kurumların ve aktörlerin ayrı ayrı ele alındığını ve bu anlamda bu bölümlerin birbirini konu olarak tamamladığını söyleyebiliriz. Giriş kısmında editör, Mübarek'in devrilmesinin bir toplumsal devrim, sistemi korumak için yumuşak bir askeri darbe veya Mübarek'in istifa etmesi nedeniyle kişisel bir yüce gönüllülük sonucu olarak değerlendirildiğini ifade ediyor. Mursi'nin devrilmesinin ise bir toplumsal devrim mi yoksa askeri bir darbe mi olduğunun tartışmalı olduğunu dile getiriyor. Kitap boyunca tüm sürecin belli bir şekilde okunması gerektiğine dair bir yönlendirmeye rastlamıyoruz. Tam tersine, süreç içerisinde çeşitli ironilerin, dalgalanmaların ve git-gellerin yaşandığını ve olayların farklı aktörler tarafından çok çeşitli perspektiflerden değerlendirildiğini görebiliyoruz. Değişen durumların yanında devletin kurumsal yapısını, Mübarek rejimine yakın aktörlerin bir şekilde gücünü muhafaza ettiklerini ve ordunun ekonomi ve siyasetteki etkin konumunu koruduğunu da gözlemleyebiliyoruz. Arap İsyancıları süreci henüz yeni bir olgu olduğu için sonuçlarına ve aktörlerin teker teker rollerine dair makale ve analizlere rastlamak mümkün olsa da bu şekilde daha derli toplu bir kitap olarak bir araya getiren çalışmaların çok fazla olduğunu söyleyemeyiz. O anlamda derleme bir kitap olmasını doğal karşılamak gerekir. Kitapta devlet

kurumlarının temelini oluşturan güvenlik güçleri, ordu ve yargının yanı sıra Müslüman Kardeşler, İslamcı olmayan partiler ve sivil toplum grupları gibi sürecin değişik safhalarında önemli rol oynayan aktörlerin birlikte ele alınmasının önemli olduğunu düşünüyorum. Bununla beraber, dış politika, güvenlik ve ekonomi konularının her ne kadar kapsamlı ve yeterli olarak ele alınmamış olsa da özellikle güncel sorunları da ele alması açısından literatüre ciddi bir katkıda bulunduğu da bir gerçek. Tartışmalı olan konularda farklı görüşlerin bir arada ele alınması da kitabı değerli kılan bir başka nokta. Kitabın diline ve baskısına da özen gösterilmiş olduğunu da ifade etmemiz gerekiyor. Buna karşın, üzerinden belli bir zaman geçmesine ve sonuçları açısından devrim olarak nitelendirilmesi mümkün olmamasına rağmen kitaptaki tüm bölümlerde “devrim” kavramının kullanılmasını eleştirebiliriz.

Birinci bölümde Profesör Nathan Brown, 2011’de Mübarek’in devrilmesinden 2014 Başkanlık seçimiyle Sisi’nin göreve gelmesine kadar Mısır’da yaşanan süreci analiz etmektedir. Yazar, 2011’de Mübarek rejimine karşı oluşan koalisyonun ortak bir amacı olmakla beraber içinde çok farklı dinamikleri ve çelişkileri barındırdığına vurgu yapıyor. Bu farklılıklar ve çelişkiler sonraki süreçte yaşanan gerilimlerin ve çatışmaların temelini oluşturuyor. Mübarek karşıtı oluşan koalisyonda çeşitli gruplar var ve değişimin hızlı yaşanmasında etkisiyle bu gruplar ortak bir siyasi program oluşturamıyorlar. Bu ortamda Mübarek dönemine ait devlet yapısı da varlığını devam ettiriyor. Geçiş döneminde görevi devralan Yüksek Askeri Konsey’in (SCAF) almış olduğu kararlar Konseyin bu süreçteki karar alma mekanizmasını tekeline aldığını ve süreci tarafsız bir hakem gibi yönetmediğini; tam aksine önemli siyasi sonuçlar doğuran kararlara imza attığını gösteriyor. Bu süreçte İslamcılar bir an önce seçimler yoluyla iktidarı ele geçirme hesapları yaparken İslamcı olmayan gruplar da yeni anayasanın bir an önce yürürlüğe girmesi çağrılarını yapıyor. Mübarek’in devrilmesi sonrasındaki süreçte sivil gruplar arasındaki ayrışmanın derinleştiği ve devlet aygıtının kendini yeni duruma adapte ederek gücünü koruduğu gözlemleniyor. Parlamento seçimlerinde İslamcı grupların başarısının ardından Başkanlık Seçiminin sonucunda Müslüman Kardeşler’in adayı Mursi’nin seçilmesiyle yeni bir döneme girilmiş oluyor.

Mursi, seçilmesi sürecinde bazı sivil grupların gönülsüz de olsa desteğini almakla birlikte özellikle Mübarek dönemini temsil eden devlet kurumlarında önemli bir paniğe yol açıyor. Mursi ilk etapta bu devlet kurumlarıyla hesaplaşma veya onları reforme etme yerine onlarla bir şekilde uzlaşma yoluna gidiyor. Toplumdaki diğer sivil grupların desteğini alma noktasında ise çok başarılı olamıyor. Yazar, bu konuda muhalefetin uzlaşmaz bir tavır içinde olmasının da payı olduğuna dikkat çekerken Mursi yönetiminin onlara ciddi bir vaatte bulunamadığını ve dolayısıyla büyük payın ona ait olduğunu iddia

ediyor. Yargı unsurlarıyla bu dönemde bir çatışma söz konusu. Genel olarak, 2012'nin kasım ayına kadar Mursi'nin belli noktalarda başarılı olduğunu söylerken bu ayda yayımlanan Anayasa Bildirgesi bütün dengeleri değiştiriyor. Bu bildirme sonrasında sokaklardaki protestolar artarken muhalefet de şekillenmeye başlıyor. Nathan Brown, Mursi'nin sivil grupların desteğini kazanmasını sağlayacak bir eğilimin de bunun için gerekli yeteneklerin de Mursi'de bulunmadığını belirtiyor. Mursi yönetiminin Mısır'ın hala bir geçiş sürecinde olduğu ve siyasi çerçevenin tam olarak şekillenmediği gerçeğini hesaba katmadığı için bunların yaşandığına vurgu yapıyor. Sonrasında örgütlenen muhalefet, kitlesel gösterilere dönüşürken süreç 2013 Temmuz ayında yaşanan askeri müdahaleye kadar devam ediyor. 3 Temmuz sonrasında ise Müslüman Kardeşler'in Mursi'nin devrilmesini kabullenmemesi radikalleşme ve şiddet olaylarının artmasına zemin hazırlarken onlara karşı özellikle medya yoluyla açığa vurulan nefret de siyasi durumu daha da kötüye götürüyor. Bu atmosferde siyasi yapılanma devam ediyor ve devlet kurumları eski güçlerini tesis ederken kendilerini de anayasal güvence altına alıyorlar. Adli Mansur liderliğindeki geçiş dönemi yol haritasının ardından Sisi, 2014 Başkanlık seçimiyle göreve geliyor. Sisi, Batı'da memnuniyetle karşılanırsa da Mısır'da oluşan siyasi atmosfer, devam eden sosyal ve ekonomik problemler ve şiddet olayları gibi etkenler Sisi'yi sonraki süreçte zor günlerin beklediğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

Bu bölümde yazarın gelişmeleri mümkün olduğunca tarafsız bir şekilde ele aldığı ve farklı bakış açılarından değerlendirmeye çalıştığını söylememiz mümkün. Aynı konu üzerindeki farklı görüşleri de dile getirerek nasıl değerlendirildiğine dair fikirleri ortaya koyarken kendi görüşlerini de bazı konularda çok net bir şekilde ortaya koyduğunu da görebiliyoruz. Genel olarak sürecin iyi bir analizi yapılıyor. Yalnızca olaylar değil onlar hakkındaki değerlendirmelerle birlikte güzel bir çerçeve sunuluyor.

İkinci bölümde Profesör Ellis Goldberg, yargı unsurlarının ve polisin devrim sürecinde ve sonrasında nasıl bir rol oynadığı üzerinde duruyor. Goldberg, Mısır'da önemli bir devlet bürokrasisi geleneği olduğundan söz ederken askeri hiyerarşinin yanında polis teşkilatının ve yargının da bu sistemde önemli bir konumda olduğuna işaret ediyor. Ancak zaman içinde diğer devlet kurumlarında olduğu gibi polis ve yargı sistemi içinde de bozulmalar meydana geliyor. Yazar, polisin uygulamış olduğu orantısız şiddetin kitlesel gösterilerin sebeplerinden biri haline geldiğini ifade ediyor. Aynı şekilde yargıçların da ekonomideki özelleştirme konularına müdahil olduğundan ve buradaki ilişkileri sayesinde çıkar elde ettiğinden bahsediyor. Ayrıca yazarın dikkat çektiği önemli bir nokta, Mübarek sonrasındaki geçiş sürecinde yasama ve yürütmedeki değişikliklere rağmen yargı unsurlarına dokunulmamış olması ve sonraki süreçte onların da gerek anayasa süreçlerinde

gerekse siyasi kararlarda ciddi bir rol oynamalarıdır. Parlamento ve Başkanlık seçimleri sırasında kuralları belirlemenin yanı sıra başkan adayları hakkında aldıkları kararlar seçimlere ve siyasi atmosfere doğrudan etki etmiştir. Parlamantonun önemli kısmı olan Temsilciler (Halk) Meclisinin feshinde de önemli bir rol oynamışlardır. Mursi döneminde de Cumhurbaşkanı ile yargı unsurları arasında bir çatışmadan söz etmek mümkündür. Yazar, her ne kadar yargıçlar Sisi'nin askeri müdahale ile göreve gelmesinden memnun olsalar da onların her denileni yapmayacağını düşünmektedir. Mısır'daki yargının diğer diktatörlüklerdeki örneklerden farklı olduğunu ve siyasi çatışmalara müdahil olabildiğinin altını çizmektedir. Bu bölümde Mısır'daki polis teşkilatı ve yargı örgütlenmesinin siyasi olaylarda nasıl bir rol oynadığı üzerinde durulurken devlet sisteminin işleyişi ve dinamikleri hakkında da genel bir çerçeve sunulmuştur. Mursi döneminde yargı ile sık sık karşı karşıya geldiğini ve yargı kararlarının 2011-2015 arasındaki süreçte ne kadar etkili olduğunu göz önüne alırsak sürecin genel bir değerlendirmesini yapma adına önemli bir parçayı tamamlamış olduğumuzu daha iyi anlayabiliriz.

Üçüncü bölümde Dr. Zeinab Abul-Magd, Mısır siyasetinde ve ekonomisinde önemli bir aktör olan ordudan söz ediyor. Tarihsel olarak Nasır'dan Sisi'ye kadar devam eden asker kökenli devlet başkanlarından ve ordunun bu konumunu nasıl koruyabildiğinden bahsediyor. Yazar, sosyalist, neoliberal ve devrimci geçişlerin ve önemli değişimlerin yaşandığı bu dönemlerde ordunun hegemonik ve yarı-özerk konumunu koruyabilmesini yeni durumlara kendini adapte edebilmesine ve değişen durumlara uygun olarak farklı toplumsal gruplarla ittifaklar kurabilmesine bağlıyor. Neoliberal ekonomiye geçişle birlikte ordunun da oluşturmuş olduğu ekonomik kurumlarla ekonomide ciddi bir pay sahibi olduğuna ve ülke ekonomisine yön veren bir aktör haline dönüştüğüne vurgu yapıyor. Mübarek'in devrilmesiyle beraber süregelen sistem sekteye uğramasına rağmen ordu, bu süreçte de İslamcılarla bir ittifak kurarak ayrıcalıklı konumunu sürdürmeyi başarıyor. Müslüman Kardeşler'in bir tehdit olarak algılanmaya başlanması sonrası toplumdaki diğer muhalif gruplarla ittifak kuruyor ve siyasete doğrudan müdahale ederek yönetimi yeniden ele alıyor. Abul-Magd, Sisi'nin başkanlık seçimleri sırasında ultra-milliyetçi bir söylem kullandığını ve orta-sınıf kadınlar, işçiler ve iş dünyası elitlerine yönelik vaatleriyle farklı grupların desteğini almaya çalıştığını ifade ediyor. Yazara göre, Sisi döneminde verilen sözler belirsiz ekonomik politikalar neticesinde yerine getirilemezken askerin ayrıcalıklarının artarak devam ettiği söylenebilir. Toplumdaki diğer grupların memnuniyetsizliğinin sürdürülebilir bir durum olmadığı ve ekonomik durumun çok da iyiye gitmediği ortaya konuyor. Bu bölümde Mısır ordusunun değişen siyasi durumlara nasıl adapte olduğu ve farklı toplumsal gruplarla kurduğu ittifaklar ön plana çıkarılırken yalnızca iç dinamiklere ve yerel aktörlere yer

verilmesinin önemli bir eksiklik olduğunu düşünüyorum. Zira Mısır'da ordunun uzun yıllardır yönetimi elinde tutmasında ve son askeri müdahalede de gördüğümüz üzere ABD ile kurmuş olduğu özel ilişkinin ve diğer bölgesel ve küresel aktörlerle bağlantılarının önemli rol oynadığı aşikar. Bunun sadece ordunun yeni durumlara kolay adapte olmasıyla açıklamak yapacağımız analizin oldukça eksik kalmasına ve büyük resmi tam olarak görememeye yol açacaktır.

Dördüncü bölüm Mısır'daki en önemli toplumsal ve siyasi grupların başında gelen Müslüman Kardeşler Hareketi'nin Mübarek'in devrilmesi ve sonrasındaki süreçte yaşadığı tecrübelerden ve değişimlerden söz ediyor. Yasser el-Shimy, bu dönüşümü hem Müslüman Kardeşler teşkilatının kendi içerisindeki dinamiklerden hem de Mısır'da bu dönemde meydana gelen gelişmelerden yola çıkarak açıklıyor. Yazara göre, Müslüman Kardeşler geleneksel olarak riskten kaçınan ve değişimin aşamalı ve evrimsel bir süreçle gerçekleşmesi gerektiğine inanan bir düşünce yapısına sahip. 2011'de Mübarek'in devrilmesiyle sonuçlanan toplumsal olaylar, bir kar-zarar analizinin neticesinde Müslüman Kardeşlerin bu durumu tarihi bir fırsat olarak görmesine yol açıyor. Yeni ortaya çıkan konjonktürde Müslüman Kardeşler, önceki dönemdeki pragmatik evrimsel değişim yaklaşımını terk ederek daha agresif ve zıtlasmacı bir politika izlemeye başlıyor. El-Shimy, bu değişimde Müslüman Kardeşler'in kendi içinde devam eden mücadelede ılımlılara karşın sertlik yanlısı (şahinler) grubun zamanla galip çıkmasının önemli olduğunu söylüyor. Bunun yanı sıra, yapılan seçimlerde elde edilen başarılar, toplumdaki diğer gruplarla uzlaşmaya çok fazla gerek görülmemesini sağlayan kibirli bir tutuma da zemin hazırlıyor. Kullanılan mezhepsel dil, Müslüman Kardeşler'in dışarıya kapalı karar alma mekanizması, İslamcı olmayan grupların dışında Selefiler gibi İslamcı grupların da desteğinin kaybedilmesi ve yargı ve güvenlik başta olmak üzere devlet kurumlarıyla yaşanan mücadele Müslüman Kardeşler karşıtı muhalefetin zamanla daha da büyümesine yol açtı ve süreç askeri müdahaleyle noktalandı. Askeri müdahale sonrasında da Müslüman Kardeşler'in tutumu bu müdahaleyi tanımamak ve uzlaşmaya yanaşmamak şeklinde oldu. Yazar, şiddete hiçbir zaman kurumsal destek verilmemiş olsa da darbe sonrası sürecin Müslüman Kardeşler'i destekleyen gençleri radikalleştirdiğini ve önümüzdeki süreçte Mısır'da birden fazla Müslüman Kardeşler teşkilatı görebileceğimizi öngörüyor. Müslüman Kardeşler üzerine analizin yer aldığı bu bölümün, özellikle teşkilatın kendi içerisindeki görüş ayrılıklarını, Mısır'da yaşanan gelişmelere hangi gözle baktıklarını ve tarihsel bağlamda nasıl bir seyir izlediklerini de yansıtmaları açısından değerli olduğunu düşünüyorum. Bu bölümde de Müslüman Kardeşler'in ve ona karşı oluşan muhalefetin dış bağlantılarına yer verilmesinin daha doğru olacağı

kanaatindeyim. Ülke içinde yaşanan bu değişim ve dönüşümlerin bölgede yaşanan gelişmelerden bağımsız olarak değerlendirilmesi doğru olmaz.

Beşinci bölümde Mısır'daki İslamcı olmayan partilerin durumu üzerinde duruluyor. Michael Wahid Hanna, Batı'da da beklentileri artırdığı şekilde İslamcı olmayan grupların Mübarek'in devrilmesine yol açan Tahrir gösterilerinde önemli rol oynadığını ifade ediyor. Bununla birlikte, bu gruplar sahip oldukları etki ve potansiyeli aynı şekilde siyasi parti oluşumuna ve seçim başarısına dönüştüremediler. Bir kısmı siyasi partiye dönüşmeyi bilinçli olarak tercih etmezken kurulan çok sayıda siyasi parti de seçimlerde ciddi bir kazanım elde edemedi. Yazar, bu durumun önemli sebeplerinden birisinin devrim sonrası seçimlere kadar olan süreçte çok kısa bir zamanın olması ve bu süreçte organizasyon oluşturma'nın çok kolay olmaması olduğunu dile getiriyor. İslamcı olmayan partilerin, askeri otoriter yönetimler ve İslamcı partiler ikilemine sıkışmış olan Mısır siyaseti için önemli bir alternatif olabileceğini öne sürüyor ancak Mursi liderliğinde ve onun devrilmesinin ardından başa gelen Sisi yönetimi altında farklı ve muhalif seslere alan bırakılmaması nedeniyle bunun şimdiye kadar gerçekleşmediğini ortaya koyuyor. Öncelikle, yazarın Mısır siyasetinde ordunun ve İslamcı grupların yıllardır birbirlerini tek alternatif olarak topluma sunduğu ve bu ikilemin de toplumun tercihlerini etkilediği yönündeki tespitine katılmamak mümkün değil. Dolayısıyla Tahrir'le birlikte başlayan süreçte İslamcı olmayan grupların da önemli bir potansiyel taşıdığını ve siyasetin dilini ve yapısını dönüştürmeye yönelik önemli bir unsur olduğunu söyleyebiliriz. Buna karşın, "İslamcı olmayan" tabiri çok geniş bir kesimi içine aldığı için bu grupların tamamının veya büyük bir kısmının bir araya gelerek ortak bir siyasi program ve vizyon oluşturmalarını beklemek çok gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Mübarek sonrası dönemdeki konjonktürel ve yapısal faktörlerin engel teşkil ettiği doğru olsa da benzer bir etkinin uzun vadede de İslamcı olmayan partiler olarak gösterilmesi pek mümkün değildir. Tek tek grupların veya siyasi partilerin programlarına, vizyonlarına ve potansiyellerine odaklanmak daha somut beklenti ve analizleri beraberinde getirecektir. Tahrir gösterileri buna bir kapı açmıştır ama yine de Mısır siyasetinde uzun vadeli ve çok ciddi bir değişimi ve toplumsal etkileri olacağını söylemek için henüz erken.

Altıncı bölümde Mısır'da sivil toplum kavramı, sivil toplumu oluşturan grup ve kuruluşlar ve devletin buna yaklaşımı ele alınıyor. Mübarek rejimi dönemindeki sınırlı alanlarda ortaya çıkan sivil toplum hareketleri, Tahrir gösterilerinde de önemli rol oynadı. Hellyer sivil toplumu, gençlik, sivil toplum kuruluşları, işçi örgütlenmeleri ve medya başlıkları altında inceliyor. Bu bölümde sivil toplum hareketleri, onların amaç ve faaliyetlerinden çok sivil toplum hareketlerini engellemeye yönelik düzenlemeler ve kanunlardan bahsediliyor olması Mısır'daki sivil toplumun durumunu gözler önüne seriyor.

Genç bir nüfusa sahip olması ve son dönemdeki toplumsal hareketler Mısır toplumunda böyle bir potansiyel olmakla birlikte askeri-otoriter rejimler altında yeterli bir alan bulamadıklarını da söylememiz gerekiyor. O nedenle Batılı anlamdaki “sivil toplum” gibi kavramları aradaki bağlam farkını dikkate almadan Mısır gibi toplumlara uyarlamak çok sağlıklı bir yaklaşım olmayacaktır. Aksi takdirde bu bölümde yer aldığı gibi sivil toplumun neden etkin olamadığı ve nasıl engellendiği gibi değerlendirmelere gitmek durumunda kalırız. Mısır’daki işçi hareketlerini ve gençlik örgütlenmelerinin her halükarda önemli olduğunu söylemekte yarar var ancak daha genel anlamda sivil toplumdan bahsetmek sahadaki gerçeklerle çok fazla örtüşmüyor.

Yedinci bölümde Mısır’da yaşanan devrimle birlikte dış politikada ne gibi değişimler veya devamlılıklar olduğu üzerinde duruluyor. Gamal Hassan, Mübarek döneminde genel çerçevesi çizilmiş olan Mısır dış politikasının, yaşanan siyasi değişimlere ve dalgalanmalara rağmen aynı temel dinamikler üzerinde devam ettiğini ortaya koyuyor. Burada “Mübarek doktrini” olarak ifade edilen dış politika yaklaşımını, Mısır’ın bölgede düzen ve istikrarın sembolü olduğu bir liderlik rolü, İsrail-Filistin meselesinde arabuluculuk, Körfez başta olmak üzere Arap ülkeleri, İsrail ve ABD ile iyi ilişkiler kurmak olarak özetleyebiliriz. Mübarek’in dış politikasının da önemli ölçüde Nasır ve Sedat dönemlerinden almış olduğu mirasa dayandırmak mümkün. Yazara göre, Mübarek sonrası dönemde Askeri Konsey liderliğindeki geçiş sürecinde benzer dinamikler devam etti, Mursi döneminde bazı konularda değişik bir dış politika izlenmekle birlikte genel olarak süreklilik ağır basıyordu. Askeri müdahale sonrası Sisi döneminde ise yeni meydan okumalar olsa da Mübarek dönemi dış politika çizgisine tam olarak bir geri dönüşten söz edebiliriz. Mübarek döneminde Amerika ile ilişkilerin bir “çalışan-patron” ilişkisine dönüşmediği şeklindeki ifadenin (s.153) çok doğru olmadığını düşünüyorum. Verdiği örnek her ne kadar tezini destekliyor olsa da genel anlamda Mısır-ABD ilişkilerinin Mübarek döneminde ve sonrasında böyle bir şekil aldığını söylemek daha doğru olur. Ayrıca Mursi dönemindeki dış politikanın Mübarek dönemiyle farklılıktan çok sürekliliğe dayandığı argümanı da tartışmaya açık. Yazarın kendi verdiği örneklerden yola çıkarsak; İran ile ilişkilerin gelişmeye başlaması, Körfez’le ilişkilerin bozulması pahasına Katar ve Türkiye ile yakın ilişkiler geliştirilmesi ve ABD ile tam olarak uyum sağlanmamış olması dış politika açısından önemli değişimlerdir. İsrail ile yapılan anlaşmaya sadık kalınacağına bildirilmesi ve ABD ile yakın ilişkilerin sürdürülmeye çalışılması bu kadar kısa süre içinde değişebilecek durumlar değildir. Dış politikadaki prensiplerin ve uygulamaların uzun vadede değişebileceğini söyleyebiliriz, Mursi dönemi o anlamda yeterince uzun bir dönem olmamıştır ancak bu kısa süre içinde izlenen dış politikada önemli değişimler gözlemleyebiliyoruz. Mursi’nin devrilmesiyle sonuçlanan askeri darbede ve sonrasında dış aktörlerin

yaklaşımını hesaba kattığımızda bu değişimin aslında ne kadar ciddi boyutlara ulaşabilme ihtimali olduğunu görebiliriz.

Sekizinci bölümde Hebatalla Taha, Mısır'ın Kuzey Sina'daki tekfirci gruplar, ülkenin diğer bölgelerinde artan İslamcı ayaklanmalar ve Libya'da devam eden iç savaşın Mısır'a taşınması gibi üç cephede güvenlik problemleriyle ve meydan okumalarıyla karşı karşıya olduğunu ve Sisi yönetiminin bilinçli bir şekilde devleti militarize ederek bu meydan okumalara karşılık verdiğini dile getiriyor. Sisi göreve gelir gelmez önceliği güvenlik olan bir siyaset izlemeye başlamış ve bu güvenlik problemlerine karşı askeri yöntemlerle mücadele etme yolunu seçmiştir. Devletin militarize olmasını artıran bu durum, şiddeti azaltmak yerine daha da artırmıştır. Teröre karşı tek taraflı bir savaş ilan eden Sisi, hedefini "her türlü aşırı İslamcı hareket" olarak ifade etmiştir. İslamcılığı da geniş ve belirsiz bir şekilde tanımlayarak ülke içinde ortadan kaldırmaya çalıştığı Müslüman Kardeşler hareketini bu kapsama dahil etmiş ve silahlı bazı gruplarla Müslüman Kardeşler'i irtibatlandırmaya çalışarak onları cezalandırma yoluna gitmiştir. Artan şiddet ve güvenlik tehditleriyle birlikte Mısır halkı da devletin militarize olmasına razı olmak durumunda kalmıştır. Sisi'nin bu politikayı izlemekteki bir başka amacı ise Mısır'ı IŞİD-karşıtı koalisyonun bir parçası haline getirerek uluslararası alandaki meşruiyetini artırmak ve imajını düzeltmektir. Yazar, bu politika ve artan şiddetin kısa vadede Sisi'nin amaçlarına hizmet etmekle birlikte ülkeye zarar verdiğini öne sürmektedir. Kitabın bu bölümünün uzun süredir uluslararası alanda dikkatlerden uzak olan Mısır'ın uğraştığı meselelerden önemli bir bölümünü anlatması bakımından değerli olduğunu düşünüyorum. Müslüman Kardeşler'e yönelik Sisi yönetiminin izlemiş olduğu politika ve artan şiddet olaylarının birlikte ele alınması genel bir çerçeve sunma ve Mısır'ın Sisi dönemi politikasını gösterme açısından dikkate değer.

Son bölümde Mohamed el-Dahshan, Mısır ekonomisinin son yıllardaki seyri üzerinde duruyor. Yazar, 2011 devriminin önemli gerekçelerinin başında ekonomik nedenler geldiğini ve insanların başlıca talebinin sosyal adalet ve ekonomik durumun düzeltilmesi olduğunu altını çiziyor. Devrimin ekonomik reform yapmak için önemli bir fırsat doğurduğunu ama bu fırsatın iyi değerlendirilemediğini dile getiriyor. Mübarek sonrasında yönetimi devralan Askeri Konsey, ekonomik konulardan bilinçli olarak uzak durmuş ve bu konuda yapısal bir reform yapma girişiminde bulunmamıştır. Mursi döneminde de tutarlı bir ekonomik politika geliştirme konusunda başarısız olunmuş, işadamlarının daha çok avantaj sağladığı ekonomik koşullar sosyal adaletsizliği daha da artırmış ve Mursi'ye karşı artan tepkinin nedenlerinden biri haline gelmiştir. Sisi'nin başa gelmesinin ardından da belli bir süre ekonomide ciddi bir program ortaya konamamış olmasına rağmen sonrasında Davos'ta Sisi'nin konuşmasıyla başlayan süreçte Sisi yönetiminin ekonomik programının

çerçevesi ortaya çıkmıştır. Kemer sıkma politikası, bütçe açığının azaltılması, enerji ihtiyacının karşılanması gibi yapılandırma çalışmalarının yanında yatırım programları ve Yeni Süveyş Kanalı gibi mega projeler de yazarın “Sisinomics” diye nitelendirdiği ekonomi programının içinde yer almıştır. Ordunun ekonomideki öncelikli rolü ve “dokunulamaz statüsü” her şeye rağmen devam etmektedir. Açıklanan projeler toplumda iyimser bir yaklaşımın oluşmasını ve sıkıntıların şimdilik görmezden gelinmesini sağlamıştır. Buna karşın, yazar bu programın sosyal adaleti sağlama ve toplumun her kesimini kapsama anlamında yetersiz olduğunu iddia etmektedir. İnsanların yaşam şartlarında düzelmeler olmadığı takdirde iyimser havanın kaybolabileceğini ve bunun yeni toplumsal hareketlere yol açabileceğini öne sürmektedir. Mısır ekonomisini ele alan bir bölümün kitapta yer almaması şüphesiz büyük bir eksiklik olurdu ancak bu haliyle de konunun önemini yansıtmaya açısından çok yeterli olduğunu söylememiz zor görünüyor. Mısır’da onyıllardır devam eden ekonomik problemler, Tahrir’deki gösterilerin temel dinamiğini oluşturmuştur ve bu problemlerin çözülmemiş olması Mısır’daki devrimci havanın tamamen ortadan kalkmamasına ve Mursi iktidarına karşı oluşan muhalefette de önemli rol oynamıştır. Ancak problemlerin derinliğini ve kısa sürede çözülmesinin neden bu kadar zor olduğunu tarihsel nedenleriyle ortaya koymak gerekir. Sözgelimi sosyal adalet ve toplumsal gruplar arasında eşitsizlik meselesinin en azından Enver Sedat dönemindeki “İnfitah” politikalarına kadar götürülmesi gerekmektedir. Bu tarihsel arkaplanın verilmemiş olması ekonomi bölümünde göze çarpan önemli bir eksikliktir. Güncele dair önemli bilgiler sunulmakla birlikte önceki dönemlerle bir bütün olarak ele alındığında daha açıklayıcı ve anlamlı hale gelecektir.

Sonuç olarak, 2011-2015 yılları arasında Mısır’daki önemli aktörleri, gelişmeleri ve kurumları ele alan kitabın güncel bir resim sunmak, farklı görüşleri bir arada vermek ve olayları farklı perspektiflerden değerlendirmek anlamında literatüre ciddi bir katkı olduğunu söyleyebiliriz. Konular birbirini tamamlıyor olmakla birlikte her konunun aynı derinlikte ve kapsamda ele alındığını söylememiz zor. Derleme kitapların genel sorunlarından biri olarak her bölümde aynı standardın tutturulamadığını gözlemleyebiliyoruz. Aynı zamanda konular birbiriyle bağlantılı olmasına rağmen muhtemelen diğer bölümlerde değerlendirileceği düşünülerek bölümlerin içinde olayların bazı yönlerine değinilmediğini görüyoruz. Analitik olarak konuları ayırmak anlamlı olsa da aradaki ilişkileri de görmek bakımından her bölümde ilgili olan farklı yönlere değinilmesi daha doğru ve anlamlı olurdu. Bu çalışmanın üzerinde durduğu konularla alakalı olarak daha fazla sayıda araştırma ve değerlendirme yazısı yazılmasının gerekli olduğuna inanıyorum. Mursi yönetiminin devrilmesinden sonra yönetime gelen Sisi döneminde Mısır’ın kendi iç sorunlarına yönelmesi ve bölgedeki diğer olaylarda aktif bir rol oynamaması

Mısır'a yönelik ilginin ve akademik çalışmaların da azalmasına yol açtı. Bu kitabın oradaki gelişmelere yeniden dikkat çekme ve Mısır'da son dönemde yaşanan iç ve dış meseleleri gösterme bakımından da önemli bir yeri var. Nitelikli ve alanında uzman bir ekip tarafından hazırlanan bu kitap, başka çalışmalarla desteklendiği ve zenginleştirildiği ölçüde daha yararlı hale gelecektir. Dilinin oldukça başarılı olduğunu yinelemekte fayda görüyorum, içeriğe dair eleştirilerimizi de yukarıdaki bölümlerde dile getirmiştik. Güncel konularda yazılan kitaplar her zaman eleştiriye ve yeni değerlendirmelere muhtaçtır, bu anlamda yeni çalışmaların yanında var olan çalışmalara yapılan tenkitler de önem arz etmektedir.

Arş. Gör. Abdurrahman Gümüş

Yıldız Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi